

מלכי המצוקים

יעלים מהלכים במצוקי הנגב הוא מראה מרהיב ומרתק. לא כזה הוא המראה של יעל נובר בפח אשפה. בשנים האחרונות יותר ויותר יעלים נכנסים ליישובים ומתרגלים לחיים בקרבת האדם, דבר העלול לפגוע בהם. מהן הסכנות הטמונות בכך, וכיצד מסייעים תושבי יישובי הנגב לשמור על היעלים?

כתבה: עדי ויינברגר

אתם יוצאים לטיול משפחתי בנגב. השמש כבר נוטה לשקוע בזמן שאתם צועדים בשביל המתפתל בין מצוקים תלולים בגוון צהבהב. לפתע, בזווית העין, אתם מבחינים במשהו זר. מעוטר בשתי קרניים ארוכות וזקנקן, עושה יעל נובי את דרכו במיומנות במורד המצוק התלול, כדי להגיע לעלווה טעימה. אין מראה מרהיב מזה – הטבע במיטבו! עכשיו תארו לעצמכם תרחיש דומה במקום קצת שונה: אתם פוסעים ברחובות העיירה מצפה רמון ומבחינים בתנועה בין פחי האשפה. יעלה וגדי נוברים בהם, בין שקיות ניילון ופסולת רקובה.

הסכנות שבקרבה לאדם

על אף שאנחנו רוצים להתקרב אל הטבע, פעמים רבות עדיף שהטבע לא יתקרב אלינו, ושחיות הבר יתקיימו הרחק ממשכן האדם. היעל הנובי הוא יונק ממשפחת הפריים. הוא ניזון מהצומח וחי בעדרים בשטחים המדבריים בדרום הארץ. רוב אוכלוסיית היעלים בישראל מתרכזת בהר הנגב, במדבר יהודה ובהרי אילת. בשנים האחרונות נצפים יותר ויותר יעלים נכנסים ליישובי האדם הסמוכים לאזורי המחיה שלהם, בהם גם שלוש אוכלוסיות השוכנות במרחב הנגב ובמדבר יהודה, וחיות בסמוך למגורי האדם. היעלים חודרים לעומק היישוב ומתרגלים יותר ויותר לקרבתו של האדם. במדרשת בן גוריון, במצפה רמון ובבית ספר שדה עין גדי חיים יעלים שאפשר להגדיר אותם

כמבויתים למחצה – הם ניזונים מהצמחייה, שזמינה שם כל ימות השנה בזכות השקייה. אבל אין מדובר בגן עדן ליעלים. ההתקרבות ליישובים פוגעת בהם ואף מסכנת את חייהם. מטיילים ועוברי אורח מאכילים את היעלים במזון שאינו מתאים לתזונה שלהם. היעלים גם אוכלים פסולת שלא פונתה כראוי, או נוברים בפחי האשפה ועלולים להיפגע משקיות שנתקעות בקיבה, או להסתבך ואף להיפצע מאשפה (ראו QR בסוף הכתבה). בנוסף, כלבים במקומות היישוב עלולים לתקוף את היעלים העדינים. ואם לא די בכך, ה"מסעדה" שכביכול נפתחה בפני היעלים, עלולה להשפיע גם על הרגליהם ועל אופן התנהגותם בטבע – דבר העלול לפגוע בהם.

פעולות השמירה על היעלים

מחקר: מחקר שמתבצע במעבדתה של ד"ר שירלי בר-דוד מאוניברסיטת בן גוריון (בשיתוף ובמימון רשות הטבע והגנים), ושהוצג לאחרונה בכנס ה-52 של העמותה לזואולוגיה בישראל, מעיד על השלכה אפשרית נוספת שיש למצב שבו היעלים מתרגלים לחיות בקרבת היישובים. החוקרים הפיקו די-אן-איי מדגימות דם שנאספו על ידי רשות הטבע והגנים, מיעלים במצפה רמון ומיעלים במדרשת בן גוריון. בשל הסמיכות היחסית של תתי-האוכלוסיות, ציפו החוקרים כי תימצא קישוריות גנטית ביניהן, אך התגלה כי הן נבדלות

גנטית זו מזו. המשמעות היא שיעלים שחיים במצפה רמון ויעלים שחיים במדרשת בן גוריון מתרבים רק לעתים רחוקות אלה עם אלה. הסברה היא כי בעונת הרבייה, בסתיו, הנחשבת לתקופה היבשה ביותר בשנה, מתקבצים היעלים בקרבת יישובים, שם יש להם מקורות מים קבועים, ולא מרחיקים לכת כדי לפגוש בני זוג פוטנציאליים מתתי-אוכלוסיות אחרות. לבידוד רבייתי מעין זה עשויות להיות השלכות על הישרדותו של היעל הנובי בעתיד. תצפיות: בנוסף על איסוף דגימות הדם, מבצעת רשות הטבע והגנים מעקב

אחר הפרטים השונים על ידי סימונם בתגים צבעוניים המוצמדים לאוזניהם. הסימון והמעקב מאפשרים לערוך תצפיות, ולהבין בצורה מעמיקה יותר את הדינמיקה של אוכלוסיית היעלים, כגון שרידותם של יעלים בני גילים שונים, של זכרים לעומת נקבות, וכן השוואה בין האוכלוסייה הטבעית לבין העדרים שחודרים למשכנות האדם. זיהוי אינדיבידואלי של פרטים מאפשר גם להתחקות אחר טווחי השוטטות ודגמי התנועה של היעלים. כדי להקל על המעקב, לסימנים על תגי האוזן יש משמעות. יעלים בוגרים במדרשת בן

גוריון סומנו באות X וצעירים באות O. במצפה רמון התגים סומנו בצורות – ריבוע או משולש. מדי שבועיים הסורקים עוברים במסלול קבוע, ומתעדים את תצפיותיהם על מיקום היעלים ועל התנהגותם. התקווה היא שמעקב זה יסייע להבין כיצד לצמצם את כניסת היעלים אל היישובים. גם בעין גדי נעשו בעבר פעולות למנוע כניסת יעלים ליישובים, וכן סימנו יעלים. בימים אלה מסכם מיכאל בלכר, אקולוג השמורה, את המידע שנאסף. סיירת יעל: מאמצים נוספים לפתרון הבעיה נעשים באמצעות מיזם חינוכי.

"המטרה שלנו היא לצמצם עד כמה שאפשר את האכלתם של היעלים על ידי האדם, בין אם היא נעשית באופן ישיר או בין אם היא מתבצעת בעקיפין דרך אכילה מפחי האשפה", אומר ליאור שוימר, מנהל מרכז חינוך והסברה רמון, רשות הטבע והגנים. לפני כשנה הקימה הרשות, ביחד עם המועצה המקומית מצפה רמון, בית ספר שדה הר הנגב, רשות ניקוז ים המלח, פעילים סביבתיים וגופים נוספים, את מיזם "סיירת יעל", כדי להעלות את מודעות התושבים המקומיים לסוגיית התקרבותם של

יעלים במצוקי עין גדי צילום דותן רותם

סכנה מבית

בדרום הנגב ובאזור הרי אילת ניזונים יעלים רבים מפסולת שמקורה באתרים לסילוק פסולת ומאשפה שמשאירים במקום המטיילים הרבים. מיותר לציין שמערכת העיכול של היעלים אינה מותאמת למזונות האדם ופעמים רבות הם אף מסתבכים בה, או שהיא נשארת תקועה עליהם, כמו שרואים בתמונה זו. לא אחת מוצאים בשטח יעלים גוססים או מתים שנפגעו מהפסולת שאכלו שנתקעה להם במערכת העיכול. כדי להרחיק את היעלים מהפסולת פועלת רשות הטבע והגנים ביחד עם הצבא והיישובים באזור לגידור האתרים לסילוק פסולת.

בתמונה: יעלה בוגרת שנצפתה בבסיס צבאי באזור אילת, כשקופסה תקועה בין קרניה, כתוצאה מנבירה בפחי אשפה פרוצים בבסיס צילום רועי טלבי

יעל נובי באילת צילום דותן רותם

היעל וסמל רשות הטבע והגנים

היעל הנובי אינו רק חיות בר בדרום הארץ אלא הוא גם סמל לשמירת הטבע בישראל כולה. דמותו של היעל מופיעה בסמליל (לוגו) של רשות הטבע והגנים. גם ארצי, הדמות האהובה של הרשות, הוא למעשה יעל. בעבר הגיעה אוכלוסיית היעל הנובי בישראל לסף הכחדה עקב ציד מכוון. העלאת המודעות וחקיקת החוק להגנת חיות הבר ב־1955 צמצמו את הפגיעה ביעלים - והאוכלוסייה התאוששה. דמות היעל שולבה בסמלה של הרשות משום שהמאמצים לשמור עליו מייצגים את הצלחת הפעולות לשמירת הטבע בישראל. כמובן שלצד האופטימיות, נמשיך להשקיע מאמצים בהגנה על היעלים בישראל.

ביעלים הנוביים בסביבתם הטבעית. יונקים עדינים אלה הם חלק בלתי נפרד ממראות המדבר של ארצנו", אומר שוימר.

לצפייה בסרטון אנימציה על השפעת האשפה על היעלים סירקו את הקויד

עלוני מידע בנושא. בכוונת המיזם אף להקים צוות של ילדים ובני נוער המתגוררים במצפה רמון, שיסייר ביישוב ויסביר לתושבים ולמטיילים הפוקדים את המקום כי אין להאכיל את היעלים ואת חיות הבר האחרות. "כך, אנו מקווים, אפשר יהיה לעבור ליד היישוב מצפה רמון, לעצור ולהשתאות מנופו של המכתש, ולהמשיך אל הטבע הפתוח כדי לצפות

היעלים ליישובים ולהשלכותיה. כדי למנוע מהיעלים לאכול פסולת, נערכים מבצעי ניקיון ותיקון של פחי אשפה שבורים, ומותקנים פחים שנסגרים באופן אוטומטי ושאינם מאפשרים לחיות הבר לפתוח אותם. "סיירת יעל" יוצרת גם שילוט ייעודי, המסביר לציבור הרחב את הקונפליקט בין האדם לבין היעלים שמתקרבים למשכנותיו ואנשי הסיירת מחלקים